

การวิจารณ์
วรรณกรรม
ตามแนวจิตวิเคราะห์

การวิจารณ์วรรณกรรมตามแนวจิตวิเคราะห์

- ❖ การวิจารณ์วรรณกรรมตามแนวจิตวิทยา ณ ที่นี่จะเป็นจิตวิทยาเกี่ยวกับจิตวิเคราะห์
- ❖ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ก่อตั้งโดยซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) แพทย์ชาวเวียนนาที่มีอายุในช่วงค.ศ. 1858 ถึง 1939
- ❖ ก่อนหน้านั้นความรู้เกี่ยวกับจิตมนุษย์เกือบทั้งหมดวางอยู่ที่ระดับของจิตสำนึก (consciousness) เป็นหลัก
- ❖ ความรู้เกี่ยวกับจิตที่ฟรอยด์นำเสนอวางอยู่ในระดับที่ลึกลงไปกว่าจิตสำนึก ดังที่เรียกว่าจิตใต้สำนึก (subconscious)

(นพพร ประชากุล, 2552, น.60)

❖ จิตใต้สำนึกมิใช่เป็นเพียงส่วนของจิตที่เราไม่รู้ตัวเท่านั้น หากยังเป็นทีรองรับการ “เก็บกด” หลายสิ่งหลายอย่างจากจิตสำนึกลงไปข้างเอาไว้ และสิ่งที่ถูกเก็บกดไว้นั้นก็คอยคืนรนที่จะกลับขึ้นมาปรากฏบนพื้นผิวอีกครั้ง แต่เป็นในรูปแบบที่เราจำไม่ได้

(นพพร ประชากุล, 2552, น.60)

องค์ประกอบของบุคลิกสามประการ

- ❖ id (อีค) → สิ่งนั้น
- ❖ ego (อีโก้) → ฉัน
- ❖ superego (ซูเปอร์อีโก้) → เหนือฉัน

id (อิค)

- ❖ คือ แรงขับเคลื่อนในจิตอันมีที่มาจากสัญชาตญาณดิบของมนุษย์
- ❖ นับตั้งแต่ความต้องการครอบครองทุกสิ่งที่คุณปรารถนา ความต้องการทำลายทุกอย่างที่ขัดขวางความปรารถนานั้น แนวโน้มที่อยากมีอำนาจเหนือผู้อื่น สามารถบังคับผู้อื่นให้ทำตามอำเภอใจตนไปจนถึงความเกียจคร้าน ความก้าวร้าว ความชอบกลั่นแกล้งทรมาณผู้อื่น
- ❖ อาจกล่าวได้ว่าจิตส่วนนี้ดำเนินไปตามหลักของความพึงพอใจ (pleasure principle) เป็นสำคัญ
- ❖ ฟรอยด์ผูกโยงแรงขับเคลื่อนในส่วนของอิคเข้ากับสัญชาตญาณทางเพศอันล้นเกินของมนุษย์ ในการสร้างอารยธรรมมนุษย์จึงต้องเก็บกดความต้องการทางเพศส่วนเกินนี้ และปรับเปลี่ยนไปเป็นพลังแห่งการทำงานแทน

superego (ซูเปอร์อีโก้)

- ❖ เป็นส่วนของจิตที่มากดดันอีโก้ไว้เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคม
- ❖ เกิดจากการดุดกเถื่อนซึมซับเอาบรรทัดฐาน ระเบียบแบบแผน ข้อห้าม ค่านิยม และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่สังคมบัญญัติไว้ โดยผ่านการอบรมสั่งสอน และการได้ยินได้ฟังวาทกรรมต่างๆ ในสังคม
- ❖ จิตส่วนนี้มีแนวโน้มทำให้เรายอมรับอำนาจของบิดาและอำนาจของศาสนา ทำให้เรารู้สึกละอายใจหรือผิดบาปเมื่อทำสิ่งที่สังคมถือว่าผิดปกติหรือเลวทรามต่ำช้า
- ❖ รวมทั้งยอมรับอุปสรรคต่างๆ ที่ขัดขวางความปรารถนาของเรา นั่นคือ ยอมรับว่าสิ่งต่างๆ มิได้เป็นไปตามหลักของความพึงใจ แต่เป็นไปตามหลักของความเป็นจริง (reality principle)

ego (อีโก้)

- ❖ เป็นผลลัพธ์จากการขัดเคี่ยวระหว่างทั้งสองแรง คือ id และ superego
- ❖ เป็นภาคของจิตที่เรานึกถึงเกี่ยวกับตัวตนของเรา หรือความเป็นตัวของตัวเอง คล้ายๆ กับภาพลักษณ์ที่เรามีเกี่ยวกับตัวเรา ทำให้เรารู้สึกได้ว่าเราต่างจากคนอื่น ๆ
- ❖ พรอยด์ชี้ให้เห็นว่า อีโก้หรืออัตตาของเรานี้มิใช่ภาวะที่กลมกลืน หากแต่ตั้งวางอยู่บนภาวะขัดแย้งระหว่างสัญชาตญาณดิบและกฎระเบียบของสังคม ความขัดแย้งนี้เองนำไปสู่กระบวนการเก็บกด
- ❖ กล่าวคือ ความทรงจำ ประสบการณ์ ความปรารถนาใดๆ ที่มาจากจิตส่วนอิดแต่ไม่เป็นที่ยอมรับโดยจิตส่วนซูเปอร์อีโก้ ก็จะถูกผลักไสไปเก็บกักไว้ในระดับของจิตที่เรียกว่า จิตใต้สำนึก อยู่ตลอดเวลา

(นพพร ประชากุล, 2552, น.65)

- ❖ เมื่อมีการเก็บกดความทรงจำอันน่าตระหนกหรือความปรารถนาอันไม่พึงประสงค์เอาไว้ก็ย่อมต้องมีการระบายออกมา เช่น ในความฝันยามหลับ
- ❖ แน่นอนว่าสิ่งที่ถูกเก็บกดไว้ย่อมมีอาจรระบายออกมาในรูปโฉมเดิมที่จะทำให้จิตสำนึกจำได้ หากแต่จะต้องผ่านกระบวนการปรับแปลงด้วยจิตใต้สำนึกเสียก่อน ด้วยเหตุนี้เนื้อหาของความฝัน (เช่น ตัวละคร เหตุการณ์) จึงคลาดเคลื่อนไปจากเนื้อหาของความทรงจำหรือความปรารถนาจริงๆ ที่เราเก็บกดไว้จนตัวเราเองก็จำไม่ได้

(นพพร ประชากุล, 2552, น.67)

- ❖ หากองค์ประกอบทั้งสามแยกกันหรือไม่ประสานกัน บุคคลนั้นก็จะปรับตัวได้ไม่ดีในสังคม ไม่พึงพอใจในตัวเอง และไม่พึงพอใจโลกด้วย ประสิทธิภาพต่างๆ ของตนก็จะลดลง
- ❖ ถ้าหาก superego สามารถควบคุมพลังงานที่มีอยู่ส่วนใหญ่ได้ ความประพฤติของผู้นั้นก็จะอยู่ในศีลธรรมอันดี
- ❖ ถ้า ego สามารถควบคุมพลังงานส่วนใหญ่ได้ ความประพฤติของผู้นั้นก็จะจริงจัง สมเหตุสมผล
- ❖ แต่ถ้า id ยังคงควบคุมพลังงานส่วนใหญ่อยู่ได้ บุคคลผู้นั้นก็จะมีพฤติกรรมแปลกๆ กระทำสิ่งต่างๆ ตามแรงกระตุ้นภายใน (Urging forces) ของตนทันที คือทำอะไร โดยคิดถึงแต่ความพอใจและประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลักไปทั้งหมด

(ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2513, น. 20-21)

แผนผัง

❖ ผังแสดงภาคต่างๆ ของจิต

❖ ผังแสดงระดับต่างๆ ของจิต

(นพพร ประชากุล, 2552, น.66)

แนวทางการวิจารณ์แนวจิตวิทยา

- ❖ การวิจารณ์แนวนี้แบ่งออกเป็นการวิจารณ์นักเขียนและการวิจารณ์ตัวละคร
- ❖ การวิจารณ์นักเขียนเป็นการใช้หลักจิตวิทยามาช่วยแก้ไขปัญหาข้อความที่ยากต่อความเข้าใจ โดยพิจารณาว่า ข้อความดังกล่าวเกิดจากจิตไร้สำนึกของผู้แต่งซึ่งแสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์พร้อมกับจิตสำนึกในขณะที่แต่งวรรณกรรม
- ❖ การวิจารณ์แนวนี้พิจารณาเห็นว่าวรรณกรรมเป็น Symbolic action ใช้หลักจิตวิทยามาอธิบาย Symbolic action ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจข้อความที่เป็นปัญหา อันจะช่วยให้เข้าใจวรรณกรรมทั้งเรื่องได้ดียิ่งขึ้น

❖ ส่วนการวิจารณ์ตัวละครเป็นการพยายามนำหลักจิตวิทยามาอธิบายบทบาทหรือลักษณะตัวละครที่เป็นปัญหา ช่วยไขข้อข้องใจของผู้อ่านว่า เหตุใดตัวละครตัวหนึ่งๆ จึงมีพฤติกรรมที่แปลกหรือประหลาดเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจตัวละคร อันจะช่วยให้เข้าใจวรรณกรรมตลอดทั้งเรื่องได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2513, น. 38-39)

❖ นอกจากนี้การวิจารณ์แนวนี้ยังมักนำทฤษฎีของฟรอยด์มาใช้ในการวิเคราะห์จิตใจสำนึกของนักเขียน แต่ไม่ค่อยนำมาวิจารณ์นักเขียน และยังใช้วิเคราะห์ตัวละครในวรรณกรรม วรรณกรรมส่วนใหญ่ที่มักใช้การวิจารณ์แนวนี้คือวรรณกรรมแนวสังคมนิยม

(วรรณกรรมแนวสังคมนิยม เป็นวรรณกรรมที่พยายามแสดงภาพชีวิต แสดงโลกตามที่เป็นจริง หรืออย่างว่ามันเป็นอยู่จริง มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ครอบครัว ชีวิตการทำงาน สภาวะแวดล้อม ไม่ใช่เรื่องราวความเพ้อฝัน มักจะดำเนินเรื่องราวเกี่ยวกับปัจเจกบุคคล ผู้แต่งและผู้อ่านจะเป็นเสมือนผู้สังเกตการณ์ชีวิตตัวละคร วรรณกรรมแนวนี้จึงมีลักษณะสมจริง)

รายการอ้างอิง

- ❖ ชลธิรา สัตยาวัฒนา. 2513. การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ❖ นพพร ประชากุล. 2552. ย่ออักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: อาน.
- ❖ ประคอง เจริญจิตรกรรม. 2556. หลักการเขียนวิจารณ์วรรณกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.